

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR NUTQINI RIVOJLANTIRSHDA SENSOR TARBIYANING AHAMIYATI

Hasanova Gulnoz Qosimovna

BuxDU, Maktabgacha ta'lim kafedrası dotsenti, p.f.n.

Annotatsiya: *mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning ta'lim-tarbiyasi va maktabgacha yosh davrida ularga beriladigan sensor tarbiyaning ahamiyati, sensor tarbiyaning inson hayotida egallagan o'rni haqidagi fakr-mulahazalar yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *maktabgacha ta'lim, ta'lim-tarbiya, sensor tarbiya, diqqat, sezgi, xotira, tasavvur, idrok, taqqoslash, farqlash, rivojlanish.*

Davlatimiz Prezidenti Sh. Mirziyoyev bugungi kunda olib borayotgan barcha yangi islohatlarida millatimiz xalqlarini farovon yashashi uchun, yoshlarimizni dunyo yoshlari bilan raqobat qila olishlari uchun, barcha qulaylik va sharoitlarni yaratmoqdalar. Ma'lumki, yosh avlod tarbiyasi hamma zamonlarda ham muhim va dolzarb ahamiyatga ega bo'lib kelgan. Ammo biz yashayotgan XXI asrda bu masala haqiqatan ham hayot-mamot masalasiga aylanib bormoqda. "Tarbiya qancha mukammal bo'lsa, xalq shuncha baxtli yashaydi", deydi donishmandlar. Tarbiya mukammal bo'lishi uchun esa bu masalada bo'shliq paydo bo'lishiga mutlaqo yo'l qo'yib bo'lmaydi" deb ta'kidlaydilar. Bu esa o'z navbatida yoshlar tarbiyasi davlatimiz siyosatiga aylanganidan dalolat beradi.

Tevarak atrofdagi borliqni bilish, sezish va idrokka asoslanadi. Tasavvurning asosini bevosita sezish idrok qilishni tashkil etadi. Sensor tarbiya sezgi va idrokni biror maqsadga qaratilgan xolda rivojlantirishdir. "Sensor" so'zi lotincha "sensus"-tuyg'u, sezgi, idrok, qobiliyati ma'nolarini anglatadi. Borliqni bilish, idrok qilishdan boshlanadi. Inson ko'rish, sezish va x.k. lar yordamida tevarak-atrofdagi narsa va xodisalar to'g'risidabilimga ega bo'ladi, shular asosidagina unda xotira, tafakkur, hayol kabi jarayonlar sobir bo'ladi. Sezgi va idrok qanchalik boy bo'lsa, insonning tevarak-atrofdagi olam tasvurlari shunchalik keng bo'ladi. Bolalarning sensor madaniyati, unda sezgi va urivojlanish darajasi, bilishmashg'uloti uchun muhim shart - sharoit hisoblanadi. Sensor tarbiya pedagogika fanida bolalarning estetik, jismoniy va mehnat tarbiyasining asosi maktabgacha yosh davr sensor jarayonlardavridir. Shuning uchun bu davrda sensorika muhim o'rinni egallaydi. Sensor tarbiya hissiy bilish qobiliyatlarini shakllantirishga, sezgi, idrokni takomillashtirishga qaratilgan pedagogik ta'sir sistemasidir.

Sensor ta'lim - bu sezgi va sezgilarning maqsadli rivojlanishi. "Sezgi" so'zi lotincha "sensus" - "his", "sezish", "idrok" so'zidan kelib chiqqan. Sensor ta'lim bolalarni ob'ektlarni to'g'ri, to'liq va ajratilgan holda idrok etishga, ularning turli xil xususiyatlari

va munosabatlarini (rangi, shakli, o'lchami, fazoda joylashishi, tovushlar balandligi va boshqalar) o'rgatishga qaratilgan.

Sensor tarbiyaning maqsadi maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarning sensor qobiliyatlarini rivojlantirish uchun buyumning faqat nimaga ishlatilishini, nominigina bilishi yetarli bo'lib qolmay, balki ular buyumlarni chuqurroq idrok etishi, ular bilan ushlab, muomalada bo'lganda xilma-xil sezgilar ishtirok etishi ham juda muhimdir deb biladi. Tarbiyachi sensor tarbiyaning ana shu tomonlariga alohida e'tibor berishi, bolalarga tegishli topshiriqlar berish: buyumlarni bir joydan ikkinchi joyga olib qo'yishda ularning og'irligini his etish, buyumni qo'lga olib uning sirtini sezish va sifatini silliq yoki g'adir-budurligini, issiq yoki sovuqligini va shunga o'xshashlarini aniqlash kerak. Bolalarning yoshi ulg'ayib, hayot tajribalari ortishi, sharoitning o'zgarishi bilan idrok etish jarayoni va unga qo'yiladigan talab ham murakkablashadi. Navbatchilar tarelkalarining katta-kichikligi, chuqur yoki yuzaligini, piyola va taqsimchalarni farq qilishi kerak: ular ish jarayonida chinni idishlarning og'irligi, sirtini silliqligi, ushlaganda sovuqroqligini, plastmassa

buyumlarning yengilligini his qiladilar. Stollarni u yoq bu yoqqa siljitish, stullarni joy-joyiga qo'yish boshqacha harakat sezgilarini uyg'otadi, fazoviy munosabatlarni, kontur chiziq-lari v.h.k.larni idrok qilishni talab etadi.

Shunga asosan sensor tarbiyaning quyidagi vazifalari belgilanadi:

1. Bolalarda pertseptiv harakatlarini shakllantirish.

2. Buyumlarning xususiyati, sifati, munosabati to'g'risidagi umumlashgan tasavvurlar sensor etalonlar sistemasini shakllantirish. Sensor etalonlar ijtimoiy tarixiy tajriba jarayonida hosil qilingan namunalardir.

Sensor standartlar bosqichi (6 oy - 2,5 yil).

Bu vaqtda bola ob'ektlarning asosiy shakllari, ranglari, fazoviy tushunchalari va boshqa oddiy xususiyatlari bilan tanishadi.

Taqqoslash orqali oldingi standartlar bilan tanishish bosqichi (3-7 yil)

Bu bosqichda bola narsalarning xususiyatlarini solishtirishni boshlaydi va o'xshashlik va farqlarni ajratib ko'rsatishni o'rganadi. Misol uchun, chaqaloq o't bilan taqqoslash orqali ob'ektning yashil ekanligini tushunadi: to'p o't kabi yashil.

Ob'ektlarning sifatlarini umume'tirof etilgan standartlar bilan taqqoslash bosqichi (6-7 yoshdan)

Yengillik va to'yinganlik nuqtai nazaridan spektrning ettita rangi va ularning soyalari sensorli rang standartlari sifatida harakat qila boshlaydi. Shakl me'yorlari sifatida - geometrik figuralar, miqdorlar - o'lchovlarning metrik tizimi, eshitish idrokida - tovush munosabatlari, ona tilining fonemalari, musiqiy notalar, didda - to'rtta asosiy ta'm va ularning kombinatsiyasi, hid bilishda - yuqori ixtisoslashgan bo'lim. hidlardan shirin va achchiq, yangi, og'ir. Bularning barchasi dunyoni yaxshiroq navigatsiya qilishga yordam beradi.

Sensor tarbiya:

- kelajakda ma'lumotni to'g'ri qayta ishlash uchun uni o'qishga yordam beradi;

- kuzatish va diqqatni rivojlantiradi;
- hissiy me'yorlarni tushunish orqali bolaning tashqi dunyo haqidagi g'oyalarini tartibga soladi;
- yaxshiroq o'qishga yordam beradi;
- tasavvurni rivojlantirish uchun asos bo'lib, bolaga sub'ekt-kognitiv faoliyatning yangi usullarini o'zlashtirish imkoniyatini beradi;
- hissiy bilishdan oqilona bilishga, idrok etishdan tafakkurga o'tish uchun asos yaratadi.

Sensor tarbiya jarayoni o'zida buyumlarning shakllari, hajmi, ular orasidagi munosabatlar ko'lamini idrok etish, musiqa tinglash qobiliyati, nutqni tovush jihatdan tahlil qilish ko'nikmasining takomillashishini ta'minlaydi. Shuning uchun ham sensor tarbiya maktabgacha ta'lim jarayonida alohida ahamiyatga ega. Chunki aynan shu davrda boladagi hissiy jarayonlar jadal rivojlanadi. Bu davrda hissiy a'zolarining mashq asosida rivojlanishiga alohida e'tibor qaratish talab etiladi. Chuqur o'ylangan pedagogik-psixologik asoslarga tayangan holda tashkil etilgan faoliyat jarayoni bolada turli-tuman hissiy layoqatlarning shakllanishiga imkon beradi.

Xulosa qilib aytganda, tevarak-atrofdagi buyumlarning shakli, hajmi, tuzilishi, ranglarini ajrata olish ko'nikmalarining shakllanganligi bola bilish faoliyatini tarkib toptirishning muhim shartidir. Sensor tarbiya jarayonida bolalar turli buyumlar, tabiat hodisalari, hayvonot va o'simliklar olami bilan tanishtirilishlari natijasida ularning o'ziga xos jihatlarini bilib oladilar. Bu o'z navbatida ular nutqining rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Buyumlarning turli-tuman ranglari, shakllari, hajmi va fazoviy holatlarini bolalar o'z ko'zlari bilan ko'rgandagina ular haqida aniq tasavvurga ega bo'ladilar va har birining nomlarini yodda saqlaydilar. Ba'zi buyumlar, qushlarning tovushlarini musiqaga qiyoslagan holda idrok etadilar. Buyumlarning qattiq-yumshoq, yengil-og'ir, sovuq yoki issiqligini qo'llari bilan ushlab sezadilar va nutqlarida ifodalaydilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Хасанова Г. К. Педагогические особенности формирования творческой активности учащихся в начальном образовании //Научный журнал. – 2019. – №. 6 (40). – С. 86-87.
2. Хасанова Г. К. Цель использования электронных образовательных ресурсов в системе обучения и образования //Научный журнал. – 2019. – №. 6 (40). – С. 84-85.
3. Хасанова, Г. К. "ДИДАКТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОБУЧЕНИЯ УЧЕНИКОВ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ ЛОГИЧЕСКОМУ МЫШЛЕНИЮ С ПОМОЩЬЮ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ." Проблемы науки (2021): 90.

4. Хасанова Г. К. ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ДОУ: МЕТОДОЛОГИЧЕСКАЯ ОСНОВА И СУЩНОСТЬ //BOSHQARUV VA ETIKA QOIDALARI ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – Т. 2. – №. 2. – С. 173-181.

5. Хайтова Н. И., Хасанова Г. К., Мухаммедова М. Ш. ТВОРЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ УЧАЩИХСЯ КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ КРЕАТИВНОГО МЫШЛЕНИЯ //Научная дискуссия: вопросы педагогики и психологии. – 2016. – №. 3-1. – С. 148-153.

6. Хасанова Г. К. Интеграция предметов в современной школе как педагогическое явление //Педагогическое образование и наука. – 2017. – №. 2. – С. 127.

7. Хасанова Г. К. ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ СТАНОВЛЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ ГРАМОТНОСТИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА В УЗБЕКИСТАНЕ //ББК. – 2019. – Т. 71. – С. 50.

8. Kasimovna K. G. Pedagogical Research Methods of Training in Higher Educational Establishments: A Comparative Analysis //EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION. – 2022. – Т. 2. – №. 2. – С. 250-255.

9. Хасанова Г. К., Махмудова Х. У. К. Критерии, аспекты и уровни применения педагогических технологий //Academy. – 2020. – №. 5 (56). – С. 29-31.

10. Хасанова Г. К., Мирзаева Д. Ш. ПОДВИЖНАЯ ТВОРЧЕСКАЯ ИГРА КАК ОДИН ИЗ МЕТОДОВ АРТ-ПЕДАГОГИКИ //Scientific progress. – 2021. – Т. 2. – №. 7. – С. 1067-1071.

11. Хасанова Г. К., Мирзаева Д. Ш. Условия успешного воспитания и обучения детей //Наука и инновации-современные концепции. – 2019. – С. 86-90.

12. HASANOVA G. Maktabgacha ta'limda kompetensiyaviy yondashuvlar: istiqbollar, muamolar va yechimlar //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2020. – Т. 1. – №. 1.

13. Qosimovna H. G. The concept of the development of the giftedness of Preschool Children of Creative Self-Realization //Middle European Scientific Bulletin. – 2021. – Т. 10.

14. Хайтова Н. И., Хасанова Г. К., Мухаммедова М. Ш. ТВОРЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ УЧАЩИХСЯ КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ КРЕАТИВНОГО МЫШЛЕНИЯ //Научная дискуссия: вопросы педагогики и психологии. – 2016. – №. 3-1. – С. 148-153.

15. 1. Saidova, Z. T. (2022). TAXIS AS A CONCEPTUAL AND FUNCTIONAL-SEMANTIC CATEGORY. Экономика и социум, (2-1 (93)), 105-108.

16. 2. Tolibovna, S. Z. (2022, January). Dependent and independent taxis. In Integration Conference on Integration of Pragmalinguistics, Functional Translation Studies and Language Teaching Processes (pp. 293-295).

17. 3. Tolibovna, S. Z. (2022). TAXIS AND THE GRAMMATICAL CATEGORY OF TEMPORAL REFERENCE. EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION, 2(2), 277-280.
18. 4. Khodjaeva, D. I., & Saidova, Z. T. (2022). Interaction between Categories of Taxis and Temporality. EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION, 2(3), 110-113.
19. 5. Tolibovna, S. Z. (2022). TAKSIS SEMANTIKASI VA UNING IFODALANISH VOSITALARI. Scientific Impulse, 1(4), 1293-1304.
20. 6. Khodjaeva, D. (2022). TAKSIS KATEGORIYASI LINGVISTIK TADQIQOTLAR PREDMETI SIFATIDA. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz), 12(12).
21. 7. Tolibovna, S. Z. (2023). INGILIZ TILINI O'QITISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH. Conferencea, 87-91.
22. 8. Saidova, Z. (2022). TAKSIS SEMANTIKASI VA UNING IFODALANISH VOSITALARI. Buxoro davlat universitetining Pedagogika instituti jurnali, 2(2).
23. 9. Tolibovna, S. Z. . (2022). Taxis Category and Sphere of Temporary Influence. AMERICAN JOURNAL OF SCIENCE AND LEARNING FOR DEVELOPMENT, 1(2), 137-138. Retrieved from <http://inter-publishing.com/index.php/AJSLD/article/view/705>
24. 10. Saidova, Zokiraxon, and Malika Zakiryayeva. "SIMILARITIES AND DISSIMILARITIES IN TERMS OF WORDS FORMATION IN UZBEK AND ENGLISH LANGUAGES." Modern Science and Research 2.4 (2023): 31-35.
25. 11. Saidova, Zokiraxon, and Rukshona Khusenova. "THE DISSIMILARITIES OF WORD FORMATION IN UZBEK AND ENGLISH LANGUAGES." Modern Science and Research 2.4 (2023): 28-30.
26. Kuldoshev R. et al. Mathematical statistical analysis of attainment levels of primary left handed students based on pearson's conformity criteria //E3S Web of Conferences. – 2023. – T. 371. – C. 05069.
27. Nizomiddinovna H. N. et al. KICHIK MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING BADIY VA IJODIY QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK VOSITALARI //Scientific Impulse. – 2022. – T. 1. – №. 4. – C. 1318-1322.
28. Nizomiddinovna H. N., Gulnigor Y. MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTIDA BOLALAR NUTQINI O 'STIRISHDAGI DIDAKTIK O'YINLARDAN FOYDALANISH //BOSHQARUV VA ETIKA QOIDALARI ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – T. 2. – №. 2. – C. 122-126.
29. Nizomiddinovna H. N. et al. KATTA GURUH BOLALARINI TABIAT BILAN TANISHTIRISHDA BADIY ADABIYOTNING AHAMIYATI //Scientific Impulse. – 2022. – T. 1. – №. 4. – C. 1437-1441.
30. Nizomiddinovna H. N. et al. KATTA MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING MANTIQ VA INTELLEKTINI RIVOJLANTIRISH //Scientific Impulse. – 2022. – T. 1. – №. 4. – C. 1323-1327.

31. Низомиддиновна Ҳ. Н. ФАТИК МУЛОҚОТ ТУРЛАРИ ВА ИЛТИФОТ ҲАҚИДА //BOSHQARUV VA ETIKA QOIDALARI ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – Т. 2. – №. 2. – С. 27-31.

32. Намроева N. Тилга антропоцентрик йўналишда ёндашув: фатика ва унинг хусусиятлари //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2021. – Т. 8. – №. 8.

33. Низомиддиновна Ҳ. Н. ФАТИК МУЛОҚОТ ТУРЛАРИ ВА ИЛТИФОТ ҲАҚИДА //BOSHQARUV VA ETIKA QOIDALARI ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – Т. 2. – №. 2. – С. 27-31